

Inoslav Beškera*

The Roots of the 5 Ws

Summary

The roots of the 5Ws (or 6, or 7) questions date back to the ancient Mediterranean, to its legal rhetoric topics, later taken over to the scholastic ethics. The seven questions were extrapolated and published by Victorinus at 350 AD ca. Matthew of Vendôme formulated them as a mnemonic hexameter in Latin at 1170 AD ca. Attributions to Cicero or Quintilian are inaccurate, to Darjes or Kipling are anachronous. The hexameter lasted in the preaching and the administration of justice. Translated in English by American preacher, it assumed the strength of the rule in Anglo-Saxon journalistic exposition, especially in the composition of the leading paragraph of news. That rule reflexes the very nature of narration, so its application, often spontaneous, could be found in fiction and fact through centuries, even in the leading paragraph.

Key words: 5W, journalism, narration, rhetoric, attribution

---

* Inoslav Beškera has a PH.D., is an associate researcher and works for Jutarnji list as a journalist.

Inoslav Bešker*

Tko se i kada dosjetio pravilima o pet W?

Sažetak

Korijene pravila o pet (šest, sedam) W treba tražiti u antici na Sredozemlju, u pravnoj retorici. Formula je prenesena u skolastičku etiku, a trajala je u propovjedništvu i pravosuđu. Najstariji oblik formule zabilježio je Viktorin oko 350. godine. U mnemotehnički heksametar reformulirao ju je Matthieu de Vendôme oko 1170. godine. Atribucije Ciceronu i Kvintilijanu treba smatrati nepreciznima, a Darjesu, Kiplingu itd. anakronima. Prevedeno na engleski u američkom propovjedništvu, kao pravilo o 5W, ono je u anglosaksonskom novinarstvu preraslo u propis izlaganja, a za vijesti u uzorak prvog pasusa. To pravilo odražava prirodu naracije, pa je primjenjivano, nerijetko spontano, u mnogim djelima kroz stoljeća, i fikcionalnima i faksionalnima, ponegdje i u prvom odjeljku.

Ključne riječi: 5W, novinarstvo, naracija, govorništvo, atribucija

---

* Inoslav Bešker je doktor znanosti, viši znanstveni suradnik i novinar *Jutarnjeg lista*

Metodska pitanja „tko?; što?; gdje/kamo?; kada?; zašto?; kako?; čime?“ odavno su korištena za organizaciju jasnog i preglednog pripovijedanja.

Nije teško još u antici naći fragmente tekstova koji pripadaju usmenom diskursu (ponegdje već u epici, nedvojbeno u retorici), koji u biti odgovaraju upravo na ta pitanja. Ta je praksa rano prenesena i u pismeni diskurs, od tekstova namijenjenih deklamiranju (npr. u teatru ili pri gozbi), do privatnih pisama (kakva su npr. Plinijeva). Svejedno je pritom je li sadržaj teksta fiktivan (npr. u Sofokla) ili faktivan (npr. u Herodota ili Ksenofonta).

Čini se očitim da tih nekoliko metodskih pitanja iziskuje sama logika naracije, osobito usmene, uglavnom linearne.

Ne znamo, a vjerojatno nećemo niti doznati, tko je i kada pojedina od tih metodskih pitanja formulirao i pronosio i na koji način, ali je moguće, čak vjerojatno, da su ona predavana već u antičkim školama govornišтва, te da su tako došla do Rima. Ondje bi ih se moglo ekstrapolirati iz nekih postavki Cicerona, pa i Kvintilijana, ali ih ni jedan ni drugi nemaju izrijeком (iako će im biti atribuirana). Zabilježena su (u obliku malo drukčijem od srednjovjekovnog) najkasnije u IV. stoljeću, o čemu svjedoče djela Viktorina i Julija Viktora. Sažeta su u heksametar, koji je objavio Matthieu Vendômski u XII. stoljeću. Prenošena su doslovce i poslije, pa i u djelima autorâ široko poznatih i čitanih, poput Tome Akvinskoga.

Evo tih metodskih pitanja na latinskome, kako ih je zabilježio Matthieu Vendômski, paralelno s odgovarajućim ciceronovskim mjestima argumentiranja¹, te nekim prijevodima:

¹ Na Aristotelov pojam *topos* (τόπος, mjesto), preveden u latinski kao *locus*, pozivat će se ne samo kasnija retonika, nego i spoznajna teorija, pa i teologija i etika koja će se njome služiti. I Ciceronova *De inventione rhetorica*, a još više *Retorika za Hlerenija* (koja mu je pripisivana, a koja jamačno sadržava mnoga Hermagorina učenja), ta *mjesta* služe kao *sedes argumentorum*, odlagališta za argumente o *okolnostima* (kako ih zove Kvintilijan i što će od njega preuzeti i Darjes), iz kojih se onda argumenti izvlače „kao strijele iz tobolca“. Ta retorička *mjesta* mogu biti *opća* (*loci communes*), npr. o osobi (*loci a persona*), o nekoj činjenici (*loci a re*) itd., a mogu biti i *posebna* (*loci speciales*), vezana uz specifično stanje (*status*) ili specifičan govornički rod.

U srednjem vijeku ustalila se kategorizacija tih općih mjesta, temeljenih koliko na Aristotelovim, toliko na Ciceronovim (ili Hermagorinim?) kategorijama i Kvintilijanovim interpretacijama Aristotela: *loci a persona* su genus (obitelj), natio (narodnost), patria (domovina), sexus (spol), aetas (dob), educatio et disciplina (odgoj i obrazovanje), habitus corporis (tjelesna svojstva), fortuna (imutak), animi natura (narav i značaj), studia (sklonosti), affectiones (utjecaji), ante acta dictaque (prethodna djela i izjave), nomen (ime); *loci a re* su: a causa (po razlogu), a loco (po mjestu), a tempore (po dobu), a modo (po načinu), a facultate (po sposobnostima), a finitione (po određenju), a simili (po sličnosti), a comparatione (po poredbi), a fictione (po mašti), a circumstantia (po okolnostima). Ima, naravno, i nešto drukčijih podjela, s ponekom kategorijom manje, rijetko kada više.

Svaki *locus* (τόπος) može biti definiran posebnim pitanjem. Vidjet ćemo koja su od tih pitanja kao bitna izvukli najkasnije Viktorin odnosno Julije Viktor. Schill (2001) donosi usporednu tablicu Darjesovih *okolnosti* i nekih Aristotelovih *toposa*, smatrajući jedne i druge gnoseološkim podsjetnikom novinaru kako „postaviti sebi prava pitanja i odgovoriti na njih“.

Latinski	Locus (τόπος)	Hrvatski	Njemački	Engleski
Quis?	a persona	Tko?	Wer?	Who?
Quid?	a re	Što?	Was?	What?
Ubi?	a loco	Gdje? Kamo?	Wo?	Where?
Quibus auxiliis?	ab instrumento	Čime?	Womit?	[With what?]
Cur?	a causa	Zašto?	Warum?	Why?
Quomodo?	a modo	Kako?	Wie?	How?
Quando?	a tempore	Kada?	Wann?	When?

Moguće je pokazati da su se metodikom naracije, određenom tim pitanjima, u kontinuitetu kroz stoljeća koristili neki stilski određeni tipovi tekstova, poput raspravnih u pravosuđu, ili propovijedi u kršćanskim crkvama.

Logično je da se istom metodikom poslužilo i novinarstvo, čiji je diskurs u osnovi usmen, bez obzira na medij kojim se propagira.

Novinarstvo nije, dakle, moralo ponovno izmišljati, pa niti formulirati metodska pitanja navedena u početku ovog oglada. Na anglosaksonskom području pet pitanja – ona koja na engleskome počinju sa „w“ – obuhvaćena su u pravilo o pet W (5W ili 5Ws). Dodavanjem pitanja „kako?“ („how?“) pravilo se predočava i kao 5W/H. Na njemačkom području, zahvaljujući svojim njemačkim inicijalima, svih sedam navedenih pitanja predočavaju se kao 7W, pa bi se ondje moglo govoriti da postoji pravilo o sedam W. Budući da se engleski sada koristi kao *koiné*, ovodobna *lingua franca*, naziv 5W (odnosno 5W/H) prevladava na većini inih jezičnih područja, pa ga rabimo i u hrvatskome.

Moderno novinarstvo je, međutim, uvelo kao pravilo, ili barem kao dobar običaj, da vijest već u samome svojem početku, dakle, u prvom odjeljku (pasusu), odgovori na pet od navedenih pitanja, sadržanih u pravilu o pet W: „Tko, što, gdje, kada, zašto?“ To osobito provode neke novinske agencije. Ni u njih to pravilo nije bez iznimaka, ili pak dopuna.

Reuters, na primjer, svojim vježbenicima govori o pravilu o šest W (pri čemu je šesto „W“ zapravo „hoW?“; v.: McKane 2006: 28). Sama McKane (ibidem) smatra da bi to pitanje, „kako?“, moralo biti sadržano u pitanju „što (se dogodilo)?“, ili eventualno u pitanju: „zašto?“, čime implicira da je „how“ nepotrebno i redundantno. Reuters, nadalje, insistira da se u prvom odjeljku, uz odgovore na tih šest pitanja, navede i izvor, kako bi čitatelj bio kadar ocijeniti

vjerodostojnost vijesti, pri čemu polazi i od podatka odakle dolazi² (McKane ibidem).

Odgovor na tih pet pitanja u prvom odjeljku teksta nije ušao u praksu tek s novinarstvom, jer ga nalazimo i prije i sada, pa i u fikcionalnoj književnosti. Upravo su tako, kao da pišu suvremeni novinski *lead*, početni odjeljak nekih svojih romana ili pripovijedaka sročili Cervantes³, Dumas Otac, Gončarov⁴ i još neki manje ili više poznati književnici. I u tim slučajevima takav je pristup određivala ekonomija naracije za koju se autor odlučio u djelu, nastojeći ga početi kao vjerodostojnu kroniku, ili je čak parodirajući, kako je činio Chevalier⁵. Bilo je također književnika koji nisu propustili unutar teksta citirati sedam pitanja kao opće mjesto, poput Heinea⁶, niti kao parodiju, poput Goscinnija⁷.

² McKane (2006: 29) navodi kao ekstreman primjer početak vijesti o oslobađanju talaca iz američkog veleposlanstva u Teheranu 1981: "The aircraft carrying the US hostages took off from Iranian soil today, a Reuters reporter at the scene said." Budući da je izvijestitelj bio očevidac, kao izvor je naveo sebe u trećem licu.

³ Cervantesova novela *El Celoso Extremeño* (Ljubomoran Ekstremadurac) počinje ovim prvim odjeljkom: „No ha muchos años que de un lugar de Estremadura salió un hidalgo, nacido de padres nobles, el cual, como un otro Pródigo, por diversas partes de España, Italia y Flandes anduvo gastando así los años como la hacienda; y, al fin de muchas peregrinaciones, muertos ya sus padres y gastado su patrimonio, vino a parar a la gran ciudad de Sevilla, donde halló ocasión muy bastante para acabar de consumir lo poco que le quedaba. Viéndose, pues, tan falto de dineros, y aun no con muchos amigos, se acogió al remedio a que otros muchos perdidos en aquella ciudad se acogen, que es el pasarse a las Indias, refugio y amparo de los desesperados de España, iglesia de los alzados, salvoconduto de los homicidas, pala y cubierta de los jugadores (a quien llaman *ciertos* los peritos en el arte), añagaza general de mujeres libres, engaño común de muchos y remedio particular de pocos.”

⁴ Znameniti početak Gončarovljeva romana *Oblomov* glasi: „В Гороховой улице, в одном из больших домов, народонаселения которого стало бы на целый уезный город, лежал утром в постели, на своей квартире, Илья Ильич Обломов.

Это был человек лет тридцати двух-трех от роду, среднего роста, приятной наружности, с темно-серыми глазами, но с отсутствием всякой определенной идеи, всякой сосредоточенности в чертах лица. Мысль гуляла вольной птицей по лицу, порхала в глазах, садилась на полуотворенные губы, пряталась в складках лба, потом совсем пропадала, и тогда во всем лице теплился ровный свет беспечности. С лица беспечность переходила в позы всего тела, даже в складки плафрона.“

⁵ Gabriel Chevalier svoj *Clochemerle* počinje hinjenom preciznošću: „Au mois d'octobre 1922, vers cinq heures du soir, sur la grande place de Clochemerle-e-Beaujolois, ombragée de très beaux marronniers...”

⁶ Heinrich Heine je u putopis *Die Harzreise* (Putovanje Harzom) unio i ovaj odjeljak: „Ich logierte in einem Gasthofe nahe dem Markte, wo mir das Mittagessen noch besser geschmeckt haben würde, hätte sich nur nicht der Herr Wirt mit seinem langen, überflüssigen Gesichte und seinen langweiligen Fragen zu mir hingesezt; glücklicher Weise ward ich bald erlöst durch die Ankunft eines andern Reisenden, der dieselben Fragen in derselben Ordnung aushalten mußte: quis? quid? ubi? quibus auxiliis? cur? quomodo? quando?“

⁷ U stripu *La serpe d'or* (Zlatni srp), drugoj epizodi epopeje o Galu Astérixu, scenarist René Goscinnij [Gošcinny] (1962: 43) namijenio je zbunjenom centurionu (pomoćniku Gracchusa Pleindastusa, prefekta Lutecije) pitanja: „Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando?“

Posrijedi je, dakle, postupak poznat, drevan i raširen, a nipošto specijalnost novijega novinarskog izraza. Ipak, jedino u govorništvu i novinarstvu taj se postupak nadaje kao pravilo, zajedno s propisanim metodskim pitanjima.

Manje se zna o podrijetlu tih pitanja, pa nerijetko nailazimo na nepotpune, neprecizne ili netočne podatke, što će biti tema nastavka ovog ogleada.

Jedna od uobičajenih zabuna jest brkanje pravila o pet (šest, sedam) W s Lasswellovom formulom, koja se također može prikazati kao 5W:

Who→ says what → in which channel →to whom→ with what effect⁸.

Naime, pravilo o pet W i u anglosaksonskom novinarstvu postojalo je prije negoli je rođen teoretičar komunikacije Harold D. Lasswell (1902-1978)⁹, pa je u udžbenike novinarstva za više srednje škole u Sjedinjenim Američkim Državama uneseno dok je Laswell još bio u učeničkoj dobi (usp. Flint 1917: 47).

Tko je prvi sastavio ta pitanja zajedno, u jedinstveno pravilo? O toj atribuciji postoje mnoge, pa i stoljetne mistifikacije. Najčešće među njima razgnut ćemo obrnutim kronološkim redosljedom.

Wikipedia u svojem članku „Five Ws“ na engleskome navodi Rudyarda Kiplinga (1865-1936) i njegovu dječju priču *The Elephant's Child* (*Slonovo dijete*) kao tekst u kojemu Kipling navodi šest W. Kao i svaka priča u zbirci *Just So Stories for Little Children*, i *The Elephant's Child* završava baladom. U toj konkretnoj pjesmi Kipling se šali radoznalošću svoje kćeri,¹⁰ kojoj su te priče prvotno bile namijenjene. On sam ima „šest poštenih slugu“, koji su ga poučili svemu što zna, a „zovu se Što, Zašto, Kada/Kako, Gdje i Tko“. On svojim slugama daje odmor, dok jedna „mala osoba“, netom otvori oči, neumorno šalje na sve strane deset

⁸ U prijevodu: „Tko kaže što i kome, te s kojim učinkom?“

⁹ O Lasswellovim formulama i pravilu o pet W usp. i Bešker 2004: 22.

¹⁰ „I Keep six honest serving-men:

(They taught me all I knew)
Their names are What and Where and When
And How and Why and Who.
I send them over land and sea,
I send them east and west;
But after they have worked for me,
I give them all a rest.
I let them rest from nine till five.
For I am busy then,

For they are hungry men:
But different folk have different views:
I know a person small--
She keeps ten million serving-men,
Who get no rest at all!
She sends 'em abroad on her own affairs,
From the second she opens her eyes--
One million Hows, two million Wheres,
And seven million Whys!”

milijuna slugu: „milijun Kako, dva milijuna Gdje i sedam milijuna Zašto“. U toj priči za djecu Kipling nije naveo odakle mu ti sluge. Vjerojatnije ih je smatrao općim mjestom, možda školskim, nego nekim svojim dosegom, a još manje otkrićem.

Wikipedia pak u već citiranom članku „Five Ws“ spominje da je William Cleaver Wilkinson (1833-1920) već osamdesetih godina pretprošlog stoljeća popularizirao 3W („What? Why? What of it?“¹¹) kao metodu za proučavanje Biblije, a kao izvor naveden je Henry C. Trumbull (1888¹²: 120). Zaista, Trumbull ([1884] 1901: 120) precizira da je Wilkinson metodu preuzeo iz drevne retorike, te da se ona često širi u 5W. Na Trumbullovu popisu pet W pritom nedostaje „Who“ (tko), dok je unesen „Whom“ (koga).¹³

Iako Wilkinson ne navodi izvor iz drevne retorike, primaran ili sekundaran, nije nemoguće da je taj američki baptistički propovjednik i sveučilišni profesor engleske i njemačke književnosti bio upoznat s radovima Joachima Georga Darjesa¹⁴ (1714-1791), njemačkoga luteranskog teologa i sveučilišnog profesora u Jeni, pa u Frankfurtu na Odri. Darjes je, naime, upotrebljavao svih sedam pitanja – u njihovu latinskom obliku – za definiranje filozofskih kategorija (Winkler, 1963). Darjesa kao autora tih sedam pitanja navode ugledni njemački leksikoni, poput Brockhousa ili Meyersa, a i Wikipedia na njemačkome u članku „Quis? Quid? Ubi? Quibus auxiliis? Cur? Quomodo? Quando?“¹⁵. Za njemačkim leksikonima poveo se i hrvatski leksikograf Zvonimir Doroghy (1966, 1986²: 296)¹⁶. Darjes jamačno nije bio prvi koji je ta pitanja formulirao tim redom, u obliku klasičnog heksametra.

¹¹ U prijevodu: „Što? Zašto? Čemu to?“

¹² Godina je vjerojatno pogrešno navedena.

¹³ „What? Why? What of it?“ is a plan of study of alliterative methods for the teacher, emphasized by Professor W. C. Wilkinson, not as original with himself, but as of venerable authority. "It is, in fact," he says, "an almost immemorial orator's analysis. First, the facts; next, the proof of the facts; then the consequences of the facts." This analysis has often been expanded into one known as "The Five W's:" "When?"

"Where? Whom? What? Why?"

¹⁴ U nekim radovima na latinskome prezime je zapisano kao Daries, pa se u literaturi nahodi i taj oblik.

¹⁵ I iz tih primjera jasno se vidi da tiskana i recenzirana enciklopedijska i ina leksikografska izdanja nisu *a priori* pouzdana, odnosno da nisu *a priori* pouzdanija od internetskih izdanja poput Wikipedije.

¹⁶ Tvrdi da su sedam pitanja na latinskome „filozofski pojmovi ili kategorije što ih je u heksametar složio filozof Joahim Georg Daries (+1791)“.

Na mnogim mjestima naći ćemo da se tih sedam pitanja u latinskom heksametru pripisuju M. Fabiju Kvintilijanu (oko 35-100), rimskom govorniku hispanskog podrijetla; većina tvrdi da su objavljena u njegovu djelu *De institutione oratoria* (*O poučavanju govorništva*); malobrojni navode i točno mjesto, uglavnom Petu knjigu, Deseto poglavlje, odjeljak 104. Ni najpažljivijim čitanjem toga Kvintilijanova djela ne možemo naći navedena pitanja¹⁷. U odjeljku V.10.104 spominju se, doduše, okolnosti (*circumstantiae*), što je skupni starovjekovni i srednjovjekovni naziv za pravne činjenice koje se utvrđuju tim pitanjima (o njima ćemo nešto poslije), ali to je sva izravna veza. O utvrđivanju činjenica koje potpadaju pod sedam pitanja govori se – ali široko i primjerima – u Drugom i Trećem poglavlju Sedme knjige toga Kvintilijanova životnog djela. Ondje možemo naći aristotelovsko-ciceronovske topose, ali bez ičega što bi sličilo pregnantnom sažimanju, kakvoga je rezultat višekратно spominjan Matthieuov heksametar sa sedam šturih pitanja.

Odakle onda toliko poziva na Kvintilijana? Možda je razlog u knjizi koju je, kao Kvintilijanove citate, prije tri stoljeća uredio Burman (1720) i koja se u ozbiljnijoj literaturi smatra mistifikacijom i navodi kao pseudo Kvintilijan.

Tih sedam pitanja kojima su se, prije anglikanca Kiplinga, služili protestanti poput Wilkinsona i Darjesa, duboko je ukorijenjeno i u katoličkoj tradiciji. Alfonso Maria de' Liguori (1696-1787), katolički svetac, skladatelj i crkveni učitelj (*Doctor Zelantissimus*), koristi tih sedam pitanja u svojem priručniku za propovjednike, nazivajući ih *okolnostima*¹⁸, da bi, na primjer (1760: 229), pokazao kako i zašto vjernik grijehom vrijeđa Boga

¹⁷ *De institutione oratoria* V.10.104 glasi: „Hoc genus argumentorum sane dicamus *ex circumstantia*, quia *περιστασιν* dicere aliter non possumus, vel ex iis, quae cuiusque causae propria sunt: ut in illo adultero sacerdote, qui lege, qui unius servandi potestatem habebat, se ipse servare voluit proprium controversiae est dicere, *Non unum nocentem servabas, quia, te dimisso, adulteram occidere non licebat*. Hoc enim argumentum lex facit, quae prohibet adulteram sine adultero occidere.“ Očito je da se tu sedmora pitanja ne navode, pa ni neizravno.

¹⁸ „15. Gli aggiunti, che sono le circostanze, contenute in quel notissimo verso: Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando. Quis, v. gr.: il peccatore offende un Dio così grande, così potente e così buono. Quid, v. gr.: il peccato è un sommo male, perché ci priva di Dio, del paradiso e della pace. Ubi, v. gr.: il peccatore offende Dio davanti gli occhi suoi. Quibus auxiliis, v. gr.: il peccatore in offendere Dio si serve degli stessi beneficj di Dio, cioè della sanità, delle ricchezze ec. Cur, v. gr.: il peccatore perché perde Dio sommo bene? per acquistare un poco di fumo, un misero interesse, un breve piacere. Quomodo, v. gr.: il cristiano pecca più dell'infedele, perché pecca con più luce e con più rimorso. Quando, v. gr.: il peccatore offende Dio nello stesso tempo che Dio gli fa bene, lo conserva e lo provvede.“ (Parte terza – Degli esercizi di missione; Cap. VII. Della predica; §. 1. Dell'invenzione o sia selva per formare la predica; De' luoghi comuni interiori.)

više od nevjernika. Ukorištenost jamačno treba pripisati i činjenici da sedam pitanja upotrebljava i Toma Akvinski (Tommaso d'Aquino, 1225-1274), jedan od najutjecajnijih teologa za katolike i luterane, katolički svetac i crkveni učitelj (*Doctor Angelicus*). Njegova knjiga *Summa Theologiae* (*Zbir bogoslovlja*) namijenjena je „poučavanju početnikâ“ (I: Proslov), tj. studenata, sustavno kroz pitanja i odgovore. U jednome od odgovora¹⁹ on se izriječom poziva na spomenutih sedam pitanja u stihu (koje i sam naziva *okolnostima*), te ga pripisuje Ciceronovoj retorici²⁰ (a spominje, u istu svrhu, i kategorije koje Aristotel navodi u Trećoj knjizi *Etike*).

Ipak se sam taj stih – *quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando* – ne nalazi u Ciceronovu najpoznatijem retoričkom spisu, poznatome po naknadno određenom naslovu *De inventione rhetorica*, barem ne u dvjema sačuvanima, od navodne izvorne četiri knjige. Ne sadržava ga, zapravo, ni cjelokupno Ciceronovo djelo, to jest ono što je od njega doprlo do nas²¹, a ni apokrifna *Rethorica ad Herenium*, pripisivana Ciceronu. Akribični Johann Reuchlin, nastojeći na humanističkoj reformi propovijedanja, i sâm je pokušao naći izvor u navedenu Ciceronovu spisu, pa je uputio na dva ulomka: I.26-28 i II.12-14. U prvome se uistinu opširnije govori o okolnostima čina kao što su „locus, tempus, modus,

¹⁹ *Summa Theologiae*, prima pars secundae partis, questio VII (prvi odsjek drugog dijela, pitanje sedmo), gdje Toma Akvinski raspravlja o okolnostima ljudskih čina. On retorički pita: prvo, što su okolnosti; drugo, tiču li se teologije; treće, koje su to okolnosti; četvrto, koje su među njima važnije. Argumente za odgovore, raščlanjene u četiri članka, crpi iz Aristotelove *Metafizike*, te iz pravne teorije i prakse, gdje se uglavnom poziva na Cicerona.

²⁰ Na svoj retorički upit o tome koje su okolnosti ljudskih čina, „Respondeo dicendum quod Tullius, in sua rhetorica, assignat septem circumstantias, quae hoc versu continentur, *quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando*. Considerandum est enim in actibus quis fecit, quibus auxiliis vel instrumentis fecerit, quid fecerit, ubi fecerit, cur fecerit, quomodo fecerit, et quando fecerit. Sed Aristoteles, in III Ethic., addit aliam, scilicet circa quid, quae a Tullio comprehenditur sub quid.“ (*Summa Theologiae*, prima pars secundae partis, quaestio VII, articulum III; prema rimskome „lavljem“ izdanju - po Lavu XIII - 1891). Donekle se razlikuje tekst Gilbyjeva izdanja (2006: 42), za koji taj urednik i dominikanac tvrdi da ga je priredio uglavnom po „lavljem“ ali i po drugim izdanjima Tomine *Summae*. Po Gilbyju prva citirana rečenica glasi: „RESPONSIO: Dicendum quod Tullius in sua *Rhetorica*, æquivalenter *de Invent.*, assignat septem circumstantias, quae hoc versu continentur:

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.“

Razlika nije nebitna u pogledu atribucije, jer po Gilbyju Toma Akvinski citira stih upravo iz Ciceronova spisa *De inventione*. Dapače, Gilby u bilješki u dnu stranice upućuje: „*De inventione* I, 24“. U tom odjeljku Ciceronova spisa toga stiha nema (v. bilješku 23).

²¹ Ni Schreveliusovo (Cornelis Schrevel) amsterdamsko kod Elzevirâ 1661, a ni Orelliusovo (Johann Caspar von Orelli) züriško iz 1833, oba pretraživa na Webu.

occasio, facultas²², ali bi pitanja tek trebalo izvesti iz širokog opisa; u drugome se govori o potrebi istraživanja kako je čin učinjen, ali opet bez formuliranja pitanja. Gilby (2006: 42) upućuje na ulomak I.24²³, gdje Ciceron raspravlja o dodatnoj argumentaciji koja potvrđuje tezu, a konkretno o pojedinim značajkama osobe (koja će u kasnijoj retorici biti razvrstana kao *loci a persona*), ali bez definiranja pitanja o tim svojstvima. Sve da su i definirana –*nomen* bi odgovarao na pitanje *quis?*, samo neka i na pitanje *quid?*, a na ostala pitanja iz heksametra tu nema odgovora. Pertinentniji bi od toga bio ulomak I.21, gdje Ciceron zaista nabroja okolnosti koje valja navesti da bi se naracija doimala vjerojatnom: tko je aktant, što je on, koji su razlozi čina, je li bio kadar to učiniti, je li doba bilo pogodno, je li bilo dovoljno prostora za taj čin, je li mjesto bilo pogodno za svaku stvar o kojoj se govori, te je li sve to u skladu s onim što se može povjerovati²⁴. Dakle, iako tada još mladi Ciceron općenito preuzima Hermagorinu tezu da je retorika vještina nagovaranja, u tom odjeljku ističe koliko je važno izlaganja utemeljiti na činjenicama – što je zdrav naputak i za pravosuđe i za novinarstvo. Taj naputak nije u neskladu sa sedam pitanja, dapače, ali ih i ne sadržava izrijekom.

²² U prijevodu: mjesto, doba, način, prigoda, mogućnost.

²³ Evo tog odjeljka: „Confirmatio est , per quam argumentando , nostræ causæ fidem , & auctoritatem , & firmamentum adjungit oratio. Hujus partis certa sunt præcepta, quæ in singula causarum genera dividuntur. Verumtamen non incommodum videtur, quandam silvam , atque materiam universam ante permistam , & confusam exponere omnium argumentationum: post autem tradere , quemadmodum unumquodque genus causæ, omnibus hinc argumentandi rationibus tractis , confirmare oporteat. Omnes res argumentando confirmantur, aut ex eo, quod personis , aut ex eo , quod negotiis est attributum. Ac personis has res attributas putamus, nomen , naturam , victum , fortunam , habitum , affectionem, studia , consilia , facta , casus , orationes. *Nomen* est, quod unicuique personæ datur , quo suo quæque proprio, & certo vocabulo appellatur. *Naturam* ipsam definire difficile est : partes autem ejus enumerare eas , quarum indigemus ad hanc præceptionem , facilius est. hæ autem partim divino, partim mortali in genere versantur. Mortalium autem pars in hominum, pars in bestiarum genere numeratur. Atque hominum genus & in sexu consideratur , virile, an muliebre sit : & in natione, patria, cognatione, ætate. Natione, Grajus , an Barbarus: Patria , Atheniensis , an Lacedæmonius: Cognatione, quibus majoribus, quibus consanguineis: Ætate , puer , an adolescens ; natu grandior, an senex. Præteira commoda , & incommoda considerantur ab natura data animo, aut corpori , hoc modo : Valens , an imbecillus : longus , an brevis : formosus , an deformis: velox an tardus sit, acutus an hebetior : memor, an obliviosus: comis , officiosus , pudens , patiens , an contra. Et omnino quæ a natura data animo & corpori considerabuntur, in natura consideranda sunt, nam quæ industria comparantur, ad habitum pertinent , de quo posterius dicendum est.“

²⁴ Evo i tog ulomka: „*Probabilis* erit narratio, si in ea videbuntur inesse quæ solent apparere in veritate, si personarum dignitates servabuntur, si causæ factorum exstabant, si fuisse facilitates faciendi videbuntur, si tempus idoneum, si spatii satis, si locus oportunus ad eandem rem, qua de re narrabitur, fuisse ostendetur, si res & ad eorum qui agent naturam & ad vulgi rumorem & ad eorum qui audient opinionem accommodabitur.“

Čini se, kako sada stvari stoje, da su sedam pitanja, ekstrapoliranih iz opširnih uputa prethodnikâ kako koristiti *opća mjesta (loci communes)* kao *tobolac za argumente (sedes argumentorum)*, prva zapisala dvojica eklektičkih učitelja govorništva iz IV. stoljeća: poznatiji Gaj Marije Viktorin²⁵ (C. Marius Victorinus, prije 291-364?), neoplatoničar podrijetlom iz Afrike, te poprilično anonimn Gaj Julije Viktor (C. Iulius Victor), vjerojatno Kelt i prijatelj Markomana, govornika germanske provenijencije.

In rhetorica Ciceronis Marija Viktorina nije napisana kao izvorno autorsko djelo, nego kao izlaganje Ciceronove retorike. U izlaganju Ciceronove Prve knjige *De inventione rhetorica* Viktorin na jednome mjestu citira prvu rečenicu spomenutog ulomka I.21²⁶ o vjerodostojnosti pripovijedanja, te navodi sedam glavnih elemenata prema kojima se prosuđuje vjerodostojnost argumentacije. To su: „*quis, quid, cur, ubi, quando, quemadmodum, quibus adminiculis*“²⁷. Budući da se poziva na Prvu knjigu, čini se jasnim da Viktorin tu ne citira jednu od dviju za nas izgubljenih Ciceronovih knjiga, nego da sažima i čini preglednijim opširnije Ciceronovo izlaganje. Kuriozno je za današnjeg novinara da malo poslije Viktorin spominje kako Ciceron navodi i osmi element, „*opinionem*“, ali ga Viktorin odvađa od prethodnih sedam, budući da *opinio* nije objektivan nego subjektivan element. Viktorin tu precizno prethodi anglosaksonskoj novinarskoj školi, koja zahtijeva da činjenice (*facts*) budu odvojene od prosudbe (*opinions*).

²⁵ Obratio se na kršćanstvo o čemu izvješćuje Jerolim (po nekima njegov učenik), utjecao na Aurelija Augustina. I tim putem je antička retorika izravno utjecala na kršćanski logički diskurs.

²⁶ V. bilješku 24. Spomenuti Ciceronov citat (*De inventione* I,21) svakako je bio glasovit. Naći ćemo da je doslovce prenesen u Alkuinovo djelo *Disputatio de rhetorica et de virtutibus sapientissimi regis Karli et Albini magistri* (dostupno na URL-u http://www.intratext.com/IXT/LAT0911/_PP.HTM). U tom fiktivnom dijalogu Karla Velikoga i učitelja Albina (tj. samog Alkuina, jednog od korifeja karoliške renesanse) taj je citat na stranici 23.

²⁷ Evo i početka tog ulomka: „*Probabilis erit narratio, si in ea videbuntur inesse ea, quae solent apparere in veritate*]. Secundum ordinem divisionis suae, postquam de brevi et aperta narratione tractavit, nunc incipit de narratione probabili disputare. Probabilis, inquit, erit narratio, si in ea fuerint illa omnia, quibus solet veritas inveniri; nam in his septem omnis ad fidem argumentatio continetur. Septem illa superiora, *quis, quid, cur, ubi, quando, quemadmodum, quibus adminiculis*, omnes artium scriptores tractarunt et in praeceptis suarum, artium reliquerunt. Verum Cicero rerum ac temporum personarumque considerans naturam, adidit illis omnibus octavam *opinionem*; et recte. Res enim omnes non per se sunt nec ex natura valent, sed opinione; neque enim quum dicimus *tunicam*, per se ipsam intelligimus tunicam esse, qua vestimur: sed quia nostra nobis opinione persuasum est, quum audierimus tunicam, intelligimus rem esse, qua vestimur. Et reliquasimiliter colligere possumus. Ergo Cicero omnia dixit...“

Među danas poznatim djelima antičke retorike ni u koga prije Viktorina ne nahodimo sedam pitanja o okolnostima, koja on – ne bez vlastita stvaralačkog prinosa – ekscerptira iz Cicerona. Ona se još donekle razlikuju od sedam pitanja iz kasnijeg heksametra: *quemadmodum* sadržajem, *quibus adminiculis* samo oblikom. I Julije Viktor navodi ih na jednak način kao i Viktorin: u spisu naslovljenome *Ars rhetorica*, i to u XVI. poglavlju *De narratione*.

Viktorinovo inzistiranje na pitanjima kojima se utvrđuje vjerodostojnost iznesenoga nije samo methodske naravi, nego i etičke. S toga stajališta preuzela ih je u *Fontes moralitatis* (izvore moralnosti) i skolastika kriterijâ.

Odatle do heksametra korak je bio kratak, ali je za njega trebalo još nekoliko stoljeća, ako je točan podatak da ga je prvi zapisao, a vjerojatno i sročio Matthieu Vendômski (Matheus Vindociensis, Matthieu de Vendôme). Poučavajući u Orléansu, sastavio je prosimetrum kojemu ne znamo izvorni naslov (svim ranijim rukopisima manjka sâm početak), ali se za njega ustalio naslov *Ars versificatoria*²⁸ (*Umijeće stihotvorenja*). O tome autoru znamo malo.²⁹ *Ars versificatoria* poučava i o temama i o načinima pisanja pjesama. U tom sklopu točka 116 Prve knjige sadržava heksametar³⁰: *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando*³¹. Pretpostavlja se da je *Ars versificatoria* objavljena u razdoblju od 1170. do

²⁸ Taj je naslov odredio Louis Bourgain uređujući prvo kritičko tiskano izdanje tog rukopisa u sklopu svojeg djela *La chaire française au XIIe siècle, d'après les manuscrits*, objavljeno u Parizu 1879.

²⁹ Zapravo se o njemu zna samo ono što je sam o sebi zapisao razbacano po svojim spisima, piše Franco Munari u kritičkom izdanju Matthieuovih djela 1988. Odatle proizlazi da je Matthieu rođen u Vendômeu sredinom XII. stoljeća, da ga je rano u Tours doveo ujak, te da je ondje išao u školu Bernarda Silvestrea. U doba Huga Primasa poučavao je u Orléansu, potom je živio i djelovao desetak godina u Parizu, pa se vratio u Tours, gdje je napisao i objavio svoje najpoznatije djelo *Tobias*.

³⁰ Taj Matthieuov prosimoron napisan je dijelom u prozi, a dijelom u elegijskom distihu, ali u ovom konkretnom slučaju Matthieu je napisao samo jedan heksametar, bez pentametra.

³¹ *Ars versificationis* 1,116 u cjelini glasi ovako:

„Attributa verum tam negotii quam persone in hoc versiculo continentur:

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Quis continet XI persone attributa; quid continet summa facti et triplicem negotii administrationem, scilicet ante rem et cum re et post rem; ubi, locum; quibus auxiliis, facultatem faciendi; cur, causam facti; quomodo, modum sive qualitatem; quando, tempus.“

U nekim prijepisima nije XI nego IX, nije „persone attributa“ nego „attributa persone“, ali u svim rukopisima tekst heksametra je istovetan, tvrdi Munari (*ibidem*).

1175.³² Postoji mogućnost da je taj heksametar Matthieu čuo ili prepisao od ranijeg autora, ali za to nemamo nikakvih indicija. Nije vjerojatno ni da ga je ubacio netko od naknadnih prepisivača, to prije što najstariji postojeći rukopis datira prilično rano, iz dvadesetih godina sljedećeg stoljeća. Prema tome, s mnogo razloga može se smatrati da je upravo Matthieu de Vendôme iskoristio Viktorinovu kompilaciju Ciceronove retorike i sedam ekstrapoliranih pitanja redigirao u mnemonički heksametar, koji su citirali mnogi autori, od Tome Akvinskoga do Darjesa i Heinea, te čiji prijevod na engleski čini pravilo o pet (ili šest) W, a na njemački pravilo o sedam W.

Nema, dakle, nikakve sumnje da korijene pravila o pet (šest, sedam) W treba tražiti u antici na Sredozemlju, u pravnoj retorici³³, odakle je prenesena u skolastičku etiku – a ne u prošlom ili preprošlom stoljeću na anglosaksonskom području u novinarstvu, gdje je pak to pravilo dobilo na snazi i popularnosti, prerastajući u vrstu propisa u izlaganju.

Literatura

ANDERSON, R. DEAN (1996). *Ancient Rhetorical Theory and Paul*. Louvain: Kok Pharos.

BEŠKER, INOSLAV (1997). „Novinar sučeljen s računalom“. *Medijska istraživanja* III (1997) 1-2: 157-170. Zagreb: DORON & KIC. Dostupno na Internetu: <http://www.mediaresearch.cro.net/clanak.aspx?l=hr&id=104>

BEŠKER, INOSLAV (2004). „Osnovni pojmovi“. *Istraživačko novinarstvo*. Zagreb: Press Data.

BURMAN, PIETER [UR.] (1720). *M. Fabii Quintiliani, ut ferunt, Declamationes XIX majores et quae ex CCCLXXXVIII supersunt CXLV*

³² Matthieu je u *Tobiasu* naveo stihove iz *Aleksandreide*, napisane 1178-1182, a na jednom mjestu iznosi optimizam u pogledu sudbine Jeruzalemskog Kraljevstva, za koji nije bilo mjesta nakon bitke kod Hattina (4-VII-1187) gdje je vojska ajubidskog sultana Saladina (Salah al-Din Jusuf bin Ajjub) potukla snage križarskih vojskovođa. Prema tome je *Tobias* objavljen između 1182 i 1187, a *Ars versificatoria* više od deset godina ranije.

³³ Veza između 5W i antičke retorike nije nepoznata u Hrvatskoj. Spominje je još Plenković (1987: 56), ne razrađujući je (u literaturi za tu knjigu generički je naveden Kvintilijan). Spominjao sam je i ja (npr. Bešker 1997: 158) prije istraživanja na kojemu sam utemeljio ovaj ogled. Nigdje u dostupnoj literaturi nisam našao podatke o ulozi Viktorina i Julija Viktora u formuliranju pravila petorih-sedmorih W.

minores : et Calpurnii Flacci Declamationes / cum notis doctorum virorum, curante Petro Burmanno. Lugduni Batavorum [Leyden] : apud Joannem de Vivie.

CERVANTES SAAVEDRA, MIGUEL DE (1613). *Novelas ejemplares.* Madrid: Juan de la Cuesta.

CHEVALIER, GABRIEL (1934). *Clochemerle.* Paris: Les Éditions Rieder.

CICERO, MARCUS TULLIUS ([-84] 1661). *Rhetoricorum seu De inventione rhetorica, Libri duo, Qui reliqui sunt ex quattuor.* U sklopu: *M. Tullii Ciceronis Opera omnia. Cum Gruteri & Selectis variorum notis & indicibus locupletissimis.* Accurante C. Schrevelio. Amstelodami [Amsterdam]: Apud Ludovicum et Danielem Elzevirios. Lugd. Batavorum [Leyden]: Apud Franciscum Hackium.

DOROGHY, ZVONIMIR (1966). *Blago latinskoga jezika.* Zagreb: Matica hrvatska.

- (1986²). Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.

FLINT, LEON NELSON (1917). *Newspaper Writing in High Schools, Containing an Outline for the Use of Teachers**. Lawrence (KS): University of Kansas.

GONČAROV, IVAN ALEKSEVIČ ([1859]1994). *Oblomov.* Paris: Booking International.

GOSCINNY, RENÉ & ALBERT UDERZO (1962). *La serpe d'or.* Paris: Dargaud.

HEINE, HEINRICH (1826). *Die Harzreise.* U: *Reisebilder. Erster Teil.* Hamburg: Hoffmann & Campe.

KIPLING, RUDYARD (1902). *Just So Stories for Little Children.* London: Macmillan and Co.

LIGUORI, D. ALFONSO DE' (1760). *Selva di materie predicabili ed istruttive.* Napoli: Giuseppe di Domenico.

MATHEUS VINDOCINENSIS ([cca 1175] 1988). *Ars versificatoria . Mathei Vindocinensis Opera,* Edidit FrancoMunari, Vol. III, Roma: Edizioni di Storia e Letteratura.

MCKANE, ANNA (2006). *News Writing.* London: Sage.

PLENKOVIĆ, MARIO (1987). *Teorija i praksa suvremenog novinarstva.* Zagreb: Grafoimpex.

QUINTILIANUS, MARCUS FABIVS ([cca 95] 1826). *De institutione oratoria libri duodecim**. Ad optimarum editionum fidem scholarum in usum curavit G. H. Lünemann. Hannoverae [Hannover]: in Bibliopolio Aulico Hahniano.

REUCHLIN, JOHANNES (1504[?]). *Liber congestorum de arte praedicandi*. Phorce [Pforzheim]: Anshelm.

SCHILL, STEFAN (2001). *Einführung in den Journalismus*. <http://www.journalismus-abc.de/>

THOMA DE AQUINO ([1268-1272] 1888-1906). *Summa theologiae cum Supplemento et commentariis Caietani*. U sklopu: *Sancti Thomae de Aquino Opera omnia iussu Leonis XIII P. M. edita*. Romae [Roma]: Typographia Polyglotta S. C. de Propaganda Fide.

- ST. THOMAS AQUINAS ([1268-1272] 2006). *Summa theologiae*. Thomas Gilby O. P. [ed.]. Cambridge (Mass.): Cambridge University Press.

TRUMBULL, HENRY CLAY ([1884] 1901). *Teaching and Teachers; or: The Sunday-school teacher's teaching work and the other work of the Sunday-school teacher**. New York: Charles Scribner's Sons.

VICTOR, CAIVS IVLIVS ([s. IV] 1833). *C. Iulii Victoris Ars rhetorica, Hermagorae, Ciceronis, Quintiliani, Aquilii, Marcomanni, Tatiani, feliciter**. U sklopu: *M. Tullii Ciceronis Scholiastae*. Ediderunt Io. Casp. Orellius et Io. Georgius Baiterus. Turici [Zürich]: typis Orellii, Fuesslini et sociorum..

VICTORINVS, CAIVS MARIVS ([cca 350] 1833). *C. Marii Victorini, rhetoris Urbis Romae, expositio In rhetorica Ciceronis**. U sklopu: *M. Tullii Ciceronis Scholiastae*. Ediderunt Io. Casp. Orellius et Io. Georgius Baiterus. Turici [Zürich]: typis Orellii, Fuesslini et sociorum..

WINKLER, WERNER (1963). „Die Pädagogik von Joachim Georg Darjes (1714-1791) und ihre Bedeutung für die Entwicklung der Arbeitserziehung“. *Jahrbuch für Erziehungs- und Schulgeschichte*, Jahrgang 3. Berlin: Akademie-Verlag.

---

* Dostupno i na Internetu: Google Books. Istraživanje na kojemu se temelji ogled bilo bi mnogo teže, a u nekim dijelovima i nemoguće provesti da Google Books nije učinio dostupnim rijetke knjige, poput kasnoantičkih autora, kojima raspolaže Kongresna knjižnica u Washingtonu.

